

מהי דילמה?

ד"ר רחל ארהרד, ראש יחידת הפיתוח והמחקר, שפ"י

ומלווה בתחושת שיתוק סביב הצורך להכריע (רוגינסקי, 1998).

דילמה – מצב שבו עומדות בפני האדם שתי דרכי פעולה אפשריות. מצויים שיקולים מוסריים המצדיקים את שתיהן, אך השיקולים הללו מתנגשים ביניהם, ועל כן כל פעולה אשר יבחר לעשות כרוכה לדעתו בעשיית רע (דושניק, 1999).

המשותף להגדרות אלה ולרבות נוספות הוא, כי לדילמה אין פתרון מובהק וחד-משמעי, ולכן ההתמודדות עם דילמות אינה הופכת לתהליך שיגרתי. דילמות נוטות להופיע כמקוטבות, ועל איש המקצוע להכריע כביכול בין שני הניגודים. באופן פרדוקסלי תואמות הדילמות את הנטייה ואת הצורך הבסיסי לתאר את המציאות במונחים של "שחור – לבן", "טוב – רע". תפיסה קוטבית זו מקילה מצד אחד על האמביוולנטיות ומסייעת להדוף חרדה. מצד אחר היא נושאת אופי הגנתי ומקשה על היכולת לבחון באופן יעיל ויצירתי את החלופות הקיימות (בר טל וקלינגמן, 1990). הפתרון אשר איש המקצוע נותן לדילמה הוא נקודתי – "פה ועכשיו". בכל פעם שסיטואציה יוצרת דילמה, עומד איש המקצוע מחדש בפני הדילמה התפקודית, וההתחבטות ביחס לפתרון "הטוב" חוזרת ונשנית.

בשיח אנשי שפ"י בינם לבין עצמם ועם העמיתים בקהילה המקצועית הרחבה, בעיקר בימים שטרם ההתנתקות, נעשה שימוש תכוף במושגים דילמה, דילמה מקצועית, דילמה אתית, דילמה אנושית ועוד. גם בשפיטו"ן שבידינו חוזר המושג שוב ושוב בהקשרים שונים, בניסיון לתאר את החוויה המקצועית הקשה שעברו החברה בישראל בכלל ואנשי שפ"י בפרט.

לא אחת נעשה שימוש במושג דילמה כאשר כלל וכלל אין מדובר בדילמה אלא למשל בסוגיה של קבלת החלטה, או ביחס למצב שכיח של קשיים בקבלת החלטות (=חוסר החלטיות) הנובעים לא מתוכן ספציפי אלא מתכונה אישיותית. על כן סברנו כי יהא מן התועלת להציג בשפיטו"ן זה כמה הגדרות מבהירות של המושג, הרלוונטיות לדילמות אתיות קונקרטיות בתחום האתיקה היישומית של איש מקצוע:

דילמה – מצב שבו קיימת התנגשות בתחום הערכי, אשר מקשה על איש המקצוע לפעול בהתאם למרכיבי החובה או הרצון שלו. על איש המקצוע לבחור באחת מדרכי פעולה אפשריות, על-אף שכל אחת מהן גובה מחיר יקר (כשר, 1996).

דילמה – מצב חיים זמני המאופיין בצורך לקבל החלטה שהיא הכרעה בין שתי חלופות לפחות,

גבוהה ביותר. הפתרונות אשר ניתנו על-ידי שפ"י כארגון, ועל-ידי כל אחד ואחת מאתנו בקיץ 2005, ממשיכים, וטוב שכך, להזין את הברור הערכי שלנו.

מקורות

בר-טל, ד' וקלינגמן, א' (1990) (עורכים), **סוגיות נבחרות בפסיכולוגיה וייעוץ בחינוך**, שרות פסיכולוגי ייעוצי, משרד החינוך והתרבות, ירושלים.

דושניק, ל', וצבר בן-יהושע, נ' (2000), "בין כוונה ליכולת: דילמות אתיות של מורים בישראל של שנות ה-90", **מגמות**, מ (3), עמ' 442-465.

כשר, א', (1996), **אתיקה צבאית**, הוצאת משרד הביטחון, תל-אביב.

רוגינסקי, ד', (1998), **מהותו ומדידתו של מצב דילמה: פיתוח ותיקוף שאלון דילמה**, עבודת גמר לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב.

איש המקצוע המצוי במצב של דילמה חש לעתים אובד עצות, וההכרעה איננה עניין של מה בכך. כך יוצרת הדילמה מצב של שיח פנימי, לעתים תכופות סוער ומטריד, הנוגע לשתי ההצעות או הטענות ששתיהן מקובלות ומוערכות בו זמנית. הצורך להכריע בין חלופות מתנגשות ולבצע ככלות הכול פעולה אחת מסוימת (ולא את החלופה האפשרית) עשוי לקבל משמעות של עשיית רע. הואיל ואיש המקצוע אינו יודע לנבא בביטחון מה יהיו תוצאות ההחלטה שלו, החשש מגרימת נזק מכביד ועלול ליצור תחושה של איום. ההתחבטות הקשה שמצויה במצב הדילמה מלווה תכופות בהרגשת שיתוק, ויכולה לבוא לידי ביטוי בכל תחומי החיים: בתחום הרגשי, בתחום הקוגניטיבי, בתחום ההתנהגותי, בתחום החברתי ובתחום הגופני.

המצויאות החברתית היא במהותה קונפליקטואלית, ועל כן אנו מצויים כבני אדם לעתים תכופות בבירור הערכי ביחס לשאלה "מה עליי לעשות". ההינתקות הציבה אותנו, אנשי שפ"י כאנשי מקצוע, בפני דילמות אתיות בעלות מורכבות

